

Ingrid Fioretos: *Möten med motstånd: kultur, klass, kropp på vårdcentralen*. Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet 2009. 200 s. English summary. ISBN 978-91-6287-901-3.

Ingrid Fioretos avhandling handlar om möten mellan vårdpersonal på en vårdcentral och det både hon och personalen kallar för komplexa patienter. Det handlar alltså om patienter som söker vård för olika slags diffusa symtom och som vårdpersonalen har svårt att hjälpa.

Syftet med avhandlingen är ”att studera hur personal på en vårdcentral i Malmö i mötet med patienter förhandlar och förstår kroppsliga konsekvenser av den sociala utstötningens nya geografi”.

Kultur utgör ett viktigt analytiskt begrepp i avhandlingen och som brukligt i etnologiska kretsar anammar Fioretos ett kulturbegrepp som innefattar gränsöverskridande och ambivalenser snarare än stabilitet. Andra viktiga analytiska redskap i hennes studie är etnicitet, klass och kropp. När det gäller det förstnämnda hänvisar hon till Roland Barthes klassiska definition av etnicitet som något som skapas i mötet mellan människor, som ett fenomen som ständigt produceras och reproduceras. Fioretos sätt att analysera klass är inspirerat av Pierre Bourdieu och Beverley Skeggs. Med inspiration från Skeggs talar hon också om klass som något som görs i mötet mellan människor. När det gäller kropp och kroppslighet utgör Margret Lock och Nancy Shepard-Hughes diskussioner om den tredelade kroppen den huvudsakliga inspirationskällan. Teoretiskt bör avhandlingen karaktäriseras som eklektisk, men med tyngdpunkten i den poststrukturalistiska färan, något som också blir tydligt i avhandlingens ambition att avslöja dolda maktförhållanden. Fioretos hade tjänat på att rensa bland de teoretiska inspirationskällorna, t.ex. spelar det postkoloniala perspektiv som hon lyfter fram i inledningen en mycket blygsam roll i själva avhandlingen. I såväl inledningen som i de efterföljande kapitlen placerar hon dock på ett föredömligt tydligt sätt i sin egen studie i en vårdetnologisk tradition.

Det empiriska material som avhandlingen bygger på är insamlat genom deltagande observation. Fioretos har samlat in ett omfattande material som består av allt från anteckningar från samtalspromenader, samtal i väntrum och anteckningar från patientbesök till mediematerial. Hon har under två perioder, 2001 och 2006, varit på vårdcentralen vid 42 olika tillfällen och avhandlingen bygger på 230 mötessituationer. Avhandlingens dispo-

sition upplevs som logisk och konsekvent. Författaren inleder med att presentera Lyrans vårdcentral och den förändringsprocess som ägde rum där mellan åren 2001 och 2006. Medan avhandlingens senare del fokuserar hur vårdpersonalens förhållningssätt till kroppen, patienterna och hälsoupplysning påverkar relationen mellan personal och patient.

Den komparativa ansats som Fioretos antagit gör att man som läsare får möjlighet att följa vårdcentralen genom de mer generella förändringar som den svenska sjukvården genomgick under det tidiga 2000-talet, med både en allt starkare betoning av individens eget ansvar för sin hälsa/ohälsa och en allt större betoning av marknadsekonomiska principer. Författaren menar att en konsekvens av den här utvecklingen blivit att de komplexa patienterna inte tillåts vara lika komplexa längre. I relationen mellan läkare och patient yttrar sig detta i att läkarens agerande påverkas av en strikt medicinsk linje, där kroppsliga symtom och behandlingen av dessa står i centrum; medan sjuksköterskorna som deltar i studien ser hälsoupplysning som det viktigaste redskapet för att förbättra patienternas livssituation. Dessa strategier skapar en situation där samhälleliga och sociala förhållanden inte bemöts eller undanskymms i relationen mellan vårdtagare och vårdgivare. Det är just hur detta osynliggörande sker i olika situationer och sammanhang som utgör det centrala temat i Ingrid Fioretos avhandling.

I relation till det hälsoupplysningsmaterial och de hälsoupplysningsstrategier som används på vårdcentralen yttrar sig detta osynliggörande i en stark betoning av individens ansvar, samtidigt som denna individ alltid måste guidas rätt av en säker hand. Fioretos hävdar här att personalen tydligt betonar livsstilsrelaterade faktorer (dvs. faktorer som patienterna kan påverka själva), på bekostnad av faktorer som beror på livsvillkor (dvs. sådana som individen har betydligt svårare att påverka). Poängen är här att vårdpersonalen på så sätt sällar bort alternativa sätt att hantera patienternas problem.

I den avslutande diskussionen understryker Fioretos att personalens agerande bygger på föreställningar om hur individer påverkas av kunskap, klass och kultur. I de strategier som utarbetas för att hantera möten med komplexa patienter spelar föreställningen om kunskapsbrist en central roll och kunskapsförmedling blir då också lösningen. Ett problem med det maktperspektiv författaren utgår från är att hon ibland tenderar att ställa vårdpersonalen till svars, istället för att försöka förstå deras bevekelsegrunder.

Ingrid Fioretos avslutar sin avhandling genom att betona vikten av att se de komplexa patienterna just utifrån ett komplext och mångfaktoriellt perspektiv, där vare sig kulturella, klassbaserade aspekter eller kunskapsbrist kan ses som det stora svaret på problemen. Det faktum att författaren på ett så tydligt sätt förhåller sig till samtida vårdetnografisk forskning gör hennes avhandling inte bara högintressant för personer som är intresserade av fenomenet komplexa patienter, utan också för personer som vill sätta sig in i det vårdetnografiska fältet. Visserligen hade hon kunnat rensa en del i de teoretiska resonemangen och tagit bort onödiga upprepningar, men hennes avhandling bidrar med ny och viktig kunskap till den etnologiska vårdetnografiska traditionen.

Anna Hagborg, Uppsala

Claes G. Olsson: *Omsorg & kontroll. En handikaphistorisk studie 1750–1930*. Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet 2010. 314 s. English summary. ISBN 978-91-7264-980-4.

Claes G. Olssons avhandling *Omsorg & kontroll. En handikaphistorisk studie 1750–1930* rör sig inom det flervetenskapliga handikaphistoriska forskningsfältet och även inom det humanistiska mångvetenskapliga forskningsområdet som rör vård, omsorg och hälsa i stort. Titelns ord ”omsorg och kontroll” markerar ett centralt fokus, nämligen att omsorg inrymmer någon form av kontroll och maktutövning. Avhandlingen har två övergripande syften. I studien ”undersöks dominerande föreställningar om nedsättningar i funktionsförmåga beträffande hörsel, syn och rörelseförmåga, till en del även nedsatt förståelseförmåga, som dessa kommit till uttryck i vetenskapliga artiklar, i folkliga sägner samt inom den framväxande utbildningen och omvårdnaden” (s. 14). Vidare avser avhandlingen att ”belysa hur livet gestaltade sig för enskilda personer med funktionshinder när det gällde självförsörjning, oberoende och beroende av andra: anhöriga, lokalsamhället, de filantropiska organisationerna och staten” (s. 14).

Detta undersöks i sex kapitel. Förutom inlednings- och avslutningskapitlen finns det fyra mer empiriska kapitel: ”Folkliga föreställningar och förklaringar”, ”Vetenskapens blick och problematiseringen”, ”Per Aron Borg och undervisningen av blinda och döva” samt ”Omsorg och kontroll genom utbildning och in-

spektion”. Dispositionen är kronologisk, men bygger också på tre historiska brytpunkter. Brytpunkterna är en del av analysen och visar på tre viktiga historiska skeenden.

Den första brytpunkten kan tidsplaceras till andra halvan av 1700-talet. Under denna period utmanades de folkliga föreställningarna om funktionshinder av den allt starkare och allt mer systematiserande vetenskapen. Funktionshinder dokumenterades, indelades i mer finfördelade kategorier och blev föremål för problematisering och kunskapsproduktion i vetenskapens namn. Idén om att handikappade kan fostras och utbildas befastes som en central tankefigur. Den banade vägen för nästa brytpunkt under 1800-talet, nämligen inrättandet av den första specialskolan, framväxten av filantropin och ett ökat intresse bland myndigheter. Under denna period övertogs initiativet av experterna och funktionshinder blev en uppgift för samhället. Under den tredje brytpunkten, 1900-talets första tre decennier, togs ett allt fastare samhällsligt grepp om de funktionshinder, fokus på deras försörjning och moraliska leverne intensifierades och formaliserades.

De tre brytpunkterna är inte unika för just fältet funktionshinder. Vetenskapens upptäckt av allehanda icke-normala tillstånd, områdets finfördelning och den alltmer ökade samhällskontrollen känns igen från andra samhällsområden. I den meningen är den handikaphistoria som beskrivs i avhandlingen ytterligare en pusselbit i en bredare historieskrivning som rör vård och normalitet i en mer övergripande mening. Successivt under hela den studerade perioden problematiserades funktionshinder allt mer och frågor om normalitet kom i centrum. Något annat viktigt är finfördelningen av olika typer av funktionshinder där olika grupper åtskildes både i tanken och i praktiken. Detta motiverar att avhandlingen till en början behandlar allehanda funktionshinder för att sedan empiriskt avgränsas till blinda och synskadade.

Empiriskt bygger avhandlingen på ett omfattande källmaterial av mycket varierande art. I inledningskapitlet presenteras materialet mycket kortfattat och översiktligt. I källförteckningen hittar man dock bl.a. uppteckningar, husförhörslängder, elevmatriklar, styrelseprotokoll från Synskadades riksförbund och Manillaskolan och även från flera andra institutioner samt handlingar från Per Aron Borgs personarkiv. En betydande materialkategori är tryckta vetenskapliga artiklar från Vetenskapsakademiens handlingar och en annan mer omfattande materialkategori är reseberät-